

Криміналістична характеристика кримінальних правопорушень, учинених неповнолітніми або за їх участю

Охріменко С.С., старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем експертно-криміналістичного забезпечення ННІ №2 НАВС, кандидат юридичних наук.

Реалії сьогодення свідчать про гостру потребу в якісній та ефективній протидії злочинності, у тому числі злочинності неповнолітніх. Зрозуміло, що цей процес передбачає вжиття комплексу заходів, серед яких суттєве значення має якісне розслідування кримінальних правопорушень. Правопорушення, учинені неповнолітніми, мають низку відмінних особливостей, не врахування яких не забезпечує цілеспрямований і диференційований підхід до протидії їм.

Структура кримінальних правопорушень, учинених неповнолітніми, стабільно характеризується такими особливостями: а) вужчим порівняно з дорослими колом діянь, що пояснюється особливим соціальним й правовим статусом неповнолітніх, виконуваними ними соціальними ролями; б) дещо меншою часткою тяжких та особливо тяжких злочинів.

У системі кримінальних правопорушень, учинених неповнолітніми, переважають хуліганські дії і крадіжки (більше 60%), а щодо об'єктів, які входять до "підліткового" асортименту цінностей відносяться: гроші; речі, які звичайно цікаві молоді (мобільні телефони, компакт-диски, модні предмети одягу тощо); кондитерські вироби (шоколад, цукерки, жувальні гумки, безалкогольні напої тощо), а також малогабаритні предмети, що можуть бути швидко реалізовані.

Особа неповнолітнього правопорушника є найбільш вагомою складовою всієї системи елементів криміналістичної характеристики. Так, порівняно зі своїми однолітками неповнолітні правопорушники мають низький культурний рівень, перекручене розуміння понять «товариство», «мужність», яскраво виражені антигромадські погляди, демонструють зневагу до створення матеріальних й моральних цінностей. Неповнолітні, які учиняють суспільно небезпечні діяння, часто виховуються в неповних або неблагополучних родинах, тікають з дому або залишені без нагляду батьків і педагогів, вони ніде не працюють або перебиваються випадковими заробітками, перебувають на профілактичному обліку підрозділів ювенальної превенції Національної поліції. Властиві неповнолітній особі прагнення до самоствердження, бажання бути лідером у групі, поєднані з обмеженими можливостями, можуть специфічно виявлятися в конкретному протиправному діянні. Зокрема, учинення правопорушень проти особистості часто-густо супроводжується безглуздою жорстокістю, заподіянням жертві значної кількості тілесних ушкоджень. Інші категорії кримінальних правопорушень можуть супроводжуватися елементами демонстративності (наприклад, написи на стінах).

Звідси можна стверджувати, що неповнолітні правопорушники становлять своєрідну типологічну групу, відрізняються від дорослих не лише за характером і ступенем суспільної небезпечності учинених діянь, а й за особливостями особи, яка насамперед характеризується недостатньою соціальною зрілістю, незавершеністю інтелектуально-вольового розвитку й ін.

Кримінальним правопорушенням, учиненим неповнолітніми, зазвичай не властива попередня підготовка, а також вжиття заходів з приховування слідів протиправних дій. Це пояснюється тим, що значна кількість учинених ними деліктів має ситуаційний характер і зумовлена певними обставинами, а іноді й спонтанністю (наприклад, через відсутність охорони на об'єкті, перебування потерпілого у стані алкогольного сп'яніння тощо).

Особливе практичне значення для розслідування таких правопорушень має вивчення кореляційних зв'язків способу учинення з такими елементами криміналістичної характеристики, як час, місце, обстановка, в яких прослідковуються події самого діяння в усіх його послідовних фазах.

Слід також зауважити, що неповнолітні під час учинення кримінального правопорушення або після його учинення, як правило, вживають доволі елементарних заходів з приховування слідів злочинних дій, що зазвичай полягають у знищенні або маскуванні явних слідів злочину на одязі й тілі (замивання плям крові, чищення одягу, приховування викраденого майна у підвалах, на горищах, у споруджуваних або зруйнованих будинках, лісопосадках). Після учиненого протиправного діяння вони намагаються якомога швидше зникнути з місця події. Отже, зафіксувати слідову картину злочину, учиненого неповнолітнім(ми), можна за допомогою проведення відповідних слідчих (розшукових) дій (огляду місця події, різних видів допиту тощо).

Для швидкого та якісного розслідування будь-якого кримінального правопорушення, учиненого неповнолітнім, важливого значення набуває також криміналістичний аналіз особи

потерпілого. Це пояснюється тим, що на початковому етапі досудового розслідування доволі часто саме потерпіла особа виступає одним із основних джерел отримання інформації, використання якої сприяє швидкому встановленню причетних осіб.

Таким чином, у межах криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, учинених неповнолітнім(ми), найбільш значущим елементом є типові властивості особистості суб'єкта діяння, оскільки саме вони визначають вибір підлітками обстановки й способу злочинних дій, предмета посягання, окреслюють мотиви поведінки як на момент реалізації умислу, так й після цього, а також в процесі досудового розслідування.